

HAEFFNER, JOHANN CHRISTIAN FRIEDRICH

Svenska messan. Utgifven af Johan Christian Fr. Haeffner. Upsala. Tryckt hos Zeipel och Palmblad. 1817. På Em. Bruzelii förlag. ([Notbilaga:] Leipzig, graverad och trykt hos Breitkopf & Härtel, på Em

Uppsala ; Leipzig
1817

EOD – Millions of books just a mouse click away! In more than 10 European countries!



Thank you for choosing EOD!

European libraries are hosting millions of books from the 15th to the 20th century. All these books have now become available as eBooks – just a mouse click away. Search the online catalogue of a library from the eBooks on Demand (EOD) network and order the book as an eBook from all over the world – 24 hours a day, 7 days a week. The book will be digitised and made accessible to you as an eBook.

Enjoy your EOD eBook!

- Get the look and feel of the original book!
- Use your standard software to read the eBook on-screen, zoom in to the image or just simply navigate through the book
- *Search & Find:* Use the full-text search of individual terms*
- *Copy & Paste Text and Images:* Copy images and parts of the text to other applications (e.g. word processor)*

* Not available in every eBook.

Terms and Conditions

With the usage of the EOD service, you accept the Terms and Conditions provided by the library owning the book.

- Terms and Conditions: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/en/agb.html>

More eBooks

Already more than 30 libraries in over 12 European countries offer this service.

Search books available for this service: <http://search.books2ebooks.eu>

More information is available at <http://books2ebooks.eu>

Andl. S.

lit.

And. S.
Lit.

SVENSKA MESSAN

UTGIFVEN

AF

JOHAN CHRISTIAN FR. HAEFFNER.

U p s a l a .

Tryckt hos Zeipel och Palmblad.

1 8 1 7 .

På Em. Bruzelii förlag.



STEVENSON MESSIAH

JOHN CHRISTIAN DE HARTMAN



HANS KONGL. HÖGHET;
HERTIGEN AF SÖDERMANLAND,
SVERIGES OCH NORRIGES ARFPRINS,
JOSEPH FRANS OSCAR,

underdånigst

af

J. CHR. FR. HÆFFNER.

THIS BOOK BELONGS TO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

300 EAST HURON STREET

CHICAGO, ILL.

5

1900

F ö r e t a l.

Jag anser mig vara skyldig en framställning af anledningen till denna Messas första uppkomst, samt dess framträdande i närvarande skick.

Det har alltid varit min mening, att den andliga Musiken vore ämnad att höja och förstärka de känslor, som Religionen ingifver, och låna de offer andakten fram-bär åt den Högste renade, förädlade och samdrägtiga uttryck. Sådan är dock icke alltid den verkan, som den musikaliska afdelningen af vår gudstjenst gör på ett odladt och vid välljud vant öra. Ofta synes det, som låge Kantorn och den sjungande församlingen i strid med hvarandra, båda sträfvande att öfverträffa hvarannan i vilda skrån och stojande larm; och den messande presten, i stället för att stifva försoning, ökar icke sällan oredan. En dag, då min känsla på detta sätt var mer än vanligt upprörd, hemtog jag diskant-stämman till alla den svenska Messans sånger, och satte dem, till mitt eget framtida bruk, allä fyrstämmigt. Detta lilla arbete vann bifall af många; och nuvarande Krigsrådet och Ridd. Åhlström yttrade den önskan, att, genom mitt arbetes utgifvande af trycket, bereda ett allmännare gagn. Men för att gifva det en något större fullkomlighet, lät han en numera afliden Kongl. Hofpredikant, som ansågs för sin tids tillförlitligaste kännare af Messan, för sig sjunga henne. Efter denna uppsats satte jag Mess-sången i den form, uti hvilken den nu finnes i den såkallade Åhlströmska Messan. Jag var sjelf den förste att inse de många och betydliga bristerna i detta försök; men mig, den tiden sysselsatt med en helt annan del af den musikaliska konsten, syntes ej tillhöra någon annan åtgärd vid kyrkans sång.

Efter min hitkomst till Upsala, hade jag den lyckan att vinna en förtroligare bekantskap med Hr. Doktor Ödmann, en man, som utom sina allmänt kända flera förtjenster, äfven äger den mindre bekanta: att nästan vara den ende i sitt fädernesland, jag känner, som med full säkerhet kan bedöma den andliga Musiken. Denne man gjorde mig, såsom författare till nämnda Messa, grundade förebråelser för dess utgifvande i så felaktigt skick. Men, som hans humanitet och värma för saken ej tillät honom att blott tadla, utan att tillika gifva anvisning till det rätta, gjorde han mig först be-

kant med det sätt, på hvilket Presterne här i landet brukat sjunga Messan i gamla tider. Derpå rådfrågade jag så många gamla Handböcker jag kunde öfverkomma, och bland dem äfven en af 1548, i hvilken efter den tidens sed, notlinierna äro tryckta men noterna handskrifna. Arbetet vann numera för mig ett ökad intresse och jag rådfrågade äfven flere af Dokt. Luthers egna arbeten. Dessutom var jag så lycklig, att kunna rådfråga en gammal Dansk Handbok af år 1569 *), som ännu mera styrkte mig i min förmodan, att vår Svenska Messa hufvudsakligen är bildad efter Dokt. Luthers. Det är dessutom troligt, att Olaus Petri, författaren till Svenska Messan, vid detta sitt verk begagnat sig af sin lärares anvisning, och icke blott lagt den af Luther för Tyskland utarbetade till grund, utan att i utförandet följa detta mönster; ty enhvar, som jemför båda, skall medgifva, att Svenska Messan har med den Tyska flera omisskännliga likheter. Dock kan väl å andra sidan vara ganska möjligt, att Olaus Petri endast upptagit vissa delar af sin Mästares arbete, och behållit andra ur någon äldre, kända skrifven Messa. Eller ock måhända, att åtskillige författare, ur flera, den tiden i bruk varande Messor, sammanflickat den svenska. Öfver detta, likasom så många andra ämnen i vår *Konst- och Lärdomshistoria*, hvilas ännu ett märke, som numera icke är så lätt att försöka. Ur de gamla Katolska Missalierna för Svenska Församlingen är föga upplysning att hämta: åtminstone har jag, oaktadt allt bemödande, aldrig kunnat förvissa mig, om Olaus Petri sjelf haft någon närmare praktisk kännedom af musiken. Den vanliga meningen tillägger honom endast författandet af Messans ord. Huru härmed än må vara, så är visst, att mellan den Svenska och Luthers tyska messa råda på engång betydliga öfverensstämmelser och afvikelser. Så är Epistel-Messan till det närmaste, så vidt jag kan erinra mig, lik med de i Tyskland så kallade *Vespergesänge*, Responsorier eller Sequenz-sånger. Deremot har Luther i sin Messa bestämt Epistel-Messan i den åttonde kyrkotonen och Evangelii-Messan i den sjette, till hvilket i vår Svenska intet eller ganska få spår finnas. Ja, Evangelii- och Nattvards-messorna afvika aldeles från den tyska, och mig obekant är det, hvarifrån de äro hämtade.

Dock är det ej otroligt, att de äro bildade efter något mindre känt arbete af den Store Reformatorn; emedan i den förr omtalade Handboken -- som är något yngre än vår Svenska, och enligt hvad redan är anmärkt, uppkommit under Luthers omedelbara rådfrågande, -- flera cadencer finnas, som äro desamma med de i våra svenska Evangelii- och Nattvards-Messor förekommande. Att anmärka hvad som blifvit öfverfördt

*) Det är bekant, att Bugenhagen, hvilken Luther på Regeringens begäran sändt till Danmark, att reglera reformationen, der beständigt stod i det närmaste förhållande till sin Lärare, och omedelbarligen inhämtade hans råd vid alla sina företag.

ur gamla Missalerna och bibehållet, är här icke stället. Att dock betydliga afvikelser råda i den messa vi ännu äga, har troligtvis sin grund i felaktiga afskrifter. Jag vill upplysa detta med ett enda exempel, ur musiken för ordet Helig efter iustiktelse-orden i Nattvards-messan. De gamle betecknade F-klaven med tveene grofva streck, hvilka i det närmaste liknade deras skrifna noter. Dessa streck har säkert en okunnig afskrifvare, en nymodig Organist eller osäker Kantor, vid någon senare redaktion af vår kyrkomusik, ansett som en Not, och såsom strecken stodo på G-linien, förvandlat Klav-tecknet till Gis; hvarefter denna gis-ton utplanterades i hela messan.

Äfven har jag ej kunnat finna någon förebild till vår Brudmessa, och har därför uppskrifvet den sådan den af Presterna messas. Men vid en ny förbättrad upplaga af min Choral-bok, vill jag meddela så väl Brud- som Begravnings-messan af Luther.

Efter detta tillhör det mig att göra reda för mitt närvarande förfarande med Messan. Den blifver meddelad i 2 delar. I den förra har jag inrymt Epistel-, Evangelii- och Nattvardsmessorna, samt den för Brudvigsel, hvilken äfven blifvit nyttjad i samma form, som den för Begrafningen. Jag har vid dessa messors bearbetande rådfrågat: 1) Den oftanämnda Danska Psalmboken, 2) gamla Handboken af år 1548, och 3) vår vanliga messa i Psalmboken af år 1695. — I den vanliga Svenska Messan brukades ganska få slutfall. Olika har jag infört dem vid Komma och Punkt, Frågtecken och Kolon, då de deremot i de flesta, isynerhet i de nyare, Epistel- och Evangelii-messorna förekomma alldeles öfverensstämmande på första och sista noten när. I närvarande redaktion af Svenska Messan har jag i afseende på Komma-cadencen följt gamla sättet. Kolon och Frågtecknet har jag åter bearbetat dels efter vår antagna vana, dels efter Luther; slut- samt punkt-cadencen åter efter den Danska. Jag har nemligen låtit mitt förfarande styras af Dokt. Luthers grundsats: att ej gifva nytt, utan blott rena det gamla från alla orediga, oftast genom vårdslöshet, tillkomna bisaker.

Andra Häftet, som skall åtfölja den nämnda upplagan af Choral-Boken, skall först upptaga Litanien, till hvilken Luther sjelf, då han corrigerade texten, år 1529 komponerat Melodien; en melodi som jag anser för det största mästerstycke i denna musikaliska form. Den meddelas derför i det hopp, att den skulle kunna förhindra vissa olyckliga försök, som man sagt mig vara å bane bragta. — Vidare, emedan jag erfarit att i det urgamla Sverige ännu icke all känsla för enkel helighet i Gudstjensten försvunnit, har jag äfven ämnat här införa alla de Kyrier, som i vår Psalmbok finnas för hvarje Högtidsdag angifna, och hvilka, från nyare tillsatser renade, äro ohärfmeliga mästerstycken af andelig musik, isynerhet Kyrie Pentecostes och Agnus

Dei. Sluteligen har jag i denna del velat egna ett rum åt Luthers original-messa; för att bereda kännare och konstluskare tillfälle, att i sin renhet få höra de Lutherska Kyrkosångerna.

Det är om dem, som den store Klopstock -- en man som visserligen måtte förstått sig på det andeliga i konsten -- så dömmar: "de hafva ett stort företräde framför alla andra"; och Rambach: "Man må utan tvifvel lyckönska den Evangeliska kyrkan, att vid de förändringar, som i de senare decennierna med dess Liturgi, förnämligast i afseende på kyrkosången, företagits, denna dyrbara skatt icke gått förlorad. Man må i ordning genomgå alla nyare Tonsättares bättre choral-kompositioner; åtskilliga torde väl finnas bland dem, som förtjena sättas vid sidan af de Lutherska, men säkerligen ej en enda, som enligt ett oväldigt och grundligt bedömande, kan göra dem företrädet stridigt. De hafva, sedan tre århundraden ungefär, blifvit sjungna i våra kyrkor, under det så många i senare tider uppfunna melodier redan åter förklingat; och de skola fortleva ännu då, när det mesta af det, som den nyare tiden i denna art lemnat, redan ända till namnet blifvit förgätit. De ärdaste Konstdomare hafva enstämmigt tilldömt dem priset, och framställt dem såsom mönster, hvilka i sig förena alla de förtjenster, som man annars i dylika kompositioner icke träffar tillsammans. De förena den högsta enfald med den största kraft; de äro lätta och flytande, utan att vara triviala; angenäma utan att falla in i det fadsöta och såmedelst motstrida religionens värdighet; konstrika och ytterst regelbundna, utan att dock lida af stelhet eller tvång. En hvar af dem har ett eget bestämdt uttryck, en hufvudton, som på det nogaste svarar mot sångens innehåll, och som lika sant skildrar de i dem herrskande känslor, som den mäktigt uppväcker dem i sångarens själ" *).

Dock är det ingalunda min mening, att på en gång vilja påyrka nyttjandet af dessa Kyrier och denna Lutherska messa. Detta kan endast småningom verkställas, sålunda att man vid de Gymnasier och Skolor, der Choeur finnes (och den borde väl finnas vid alla), lät på högtidsdagar de för dem bestämda kyrier af ungdomen uppföras. Måhända skulle intrycket häraf blifva mera djupt och varaktigt, än man vanligen synes vilja tro. Och här kan jag icke försumma tillfället, att förena äfven

*) *Ueber Luthers Verdienst um den Kirchengesang* s. 235. Må det tillåtas mig att här bifoga yttrandet af en annan Författare, G. M. Burmann: "De nyare kyrkomelodierna kunna i anseende till kraft, värma och uttryck i evighet aldrig jämföras med de gamla och vi må fritt slösa alla kompositionens konstgrepp, använda hela Chromatiken och taga till hjälp alla Orgelverkets mest förtjusande fördelar; det blir ändå ingen Luthersk melodi. Det förekommer mig nästan, som en engel hade dikterat hans melodier: en hvar af dem har en lyftning, en innerlighet som i min käppla nära gränisar till inspiration".

min röst med deras, som anropa vederbörande att tillse, det de förordnanden, som i våra Skol-Ordningar förekomma om musikens flitiga och grundliga öfvande, mera noggrant måtte efterkommas. Med hvilken ifver yrkade ej den store Luther på ungdomens flitiga öfning i musik och sång! Svenskan är i sig sjelf ett af de mest klangfulla språk i Europa, och Svenskarne hafva i allmänhet goda röster. Är det då icke orätt, att detta språk och dessa röster genom bristande eller förvända anvisningar vårdslösas och förderfvas? *) Dessutom är det nödigt att påminna om ändamålet, hvarföre Kantorer och MusikDirektörer vid Skolor och Gymnasier blifvit tillsatte. Icke är det för ungdomens inöfning till att sjunga OperaArior eller spela dansmusik; utan för att utbilda den för kyrkans tjenst och lära den att på ett värdigt sätt, efter den föreskrifna ordningen, lofva Herran. Derföre måste läraren isynnerhet beflita sig om, att meddela en sann och säker kännedom af kyrkmusik och en äkta mess-deklamation. Ty det är egentligen i Herrans hus der det förvända, odugliga och orimliga gör den mest störande och skadliga verkan. Derföre har jag ej utan största förundran sett, att inom Prestseminarierna vid våra båda Akademier inga öfningar äro föreskrifna i kyrkosången, men väl föreläsningar gifvas i figurationen. Anser man denna vigtiga del af Liturgien för så lättlärd, eller så obetydlig, att det ej är värdt på den användna någon möda? Ty icke äro våra Teologer så hårda mot tonernas makt, att de på detta studium ej skulle vilja fästa någon uppmärksamhet? Likväl tyckes den nu herrskande liknöjdheten för den andliga Tonkonsten nästan förråda, att man anser Musiken som en flärdfull konst, ett klingklang, tomt på innehåll, och aktningen för den såsom en lemning af forntidens vidskepelser? Huru olika dömma icke andra Teologer i detta ämnet! Så t. ex. yttrar sig den snillrike Marheinecke -- "Christelige Lärare, älskade Bröder! Omgifven eder i den stund J för människorna förkunnen den Himmelskes ord, med stora, innehållsrika och sublimes former! Vetan att den sköna konsten är själens organ, och ur heliga sinnebilder talar till oss det gudomliga, på det mest betydande sätt. Förenen derföre med den heliga sången tonkonstens himmelska förtjusning: i dessa harmonier herrskar en makt, som griper det hänfödda sinnet, och på tonernas vingar sänka sig gudomliga aningar ner i den hänfödda själen. **) Dock hvad som i

*) Det är anmärkningsvärdt, att i de senare Skolordningarna man ej lemnat någon uppmärksamhet åt ungdomens musikaliska studium. Tror man då, att musiken ej utgör en integrerande del af bildningen? Eller fruktar man, att i innovations-ifren behålla något quar af de gamles ideer? Man väntar af den upplysta Comité, som nu varit och är sysselsatt, med en ny plan för den offentliga undervisningen, såväl mera liberalitet som en ur mera universel synpunkt uppfattad åsigt af hvad som utgör en harmonisk bildning; ur hvilken åsigt den est etiska och således den musikaliska delen af uppfo-

**) *Christliche Predigten von Marheinecke.*

detta fall har ännu mera vigt för oss, är Dokt. Luthers eget yttrande, hvaraf Utgifv. ej vågat försöka en tolkning:

“Allen Liebhabern der freyen Kunst Musica wünsch ich, Doctor Martinus Luther, Gnad und Fried, von Gott dem Vater und unserm Herrn Jesu Christ.

Ich wollt von Herzen gerne diese schöne und künstliche Gabe Gottes, die freye Kunst der Musica, hoch loben und preisen; so befinde ich, dass dieselbige also viel und grosse Nütze hat, und also eine herrliche und edle Kunst ist, dass ich nicht weiss, wo ich dieselbe zu loben anfahren oder aufhören soll, oder auf was Weise und Form ich sie also loben möge, wie sie billig zu loben und von jedermann theur und werth zu achten ist, und werde also mit der reichen Fülle des Lobs dieser Kunst überschüttet, dass ich sie nicht gnugsam erheben und loben kann; denn wer kann alles sagen und anzeigen, was hiervon möchte geschrieben und gesagt werden? Und wenn schon einer alles gern sagen und anzeigen wollte, so würde er doch vieler Stück vergessen, und ist in Summa unmöglich, dass man diese edle Kunst gnugsam loben oder erheben könne oder möge.

Erstlichen aber, wenn man die Sache recht betrachtet, so befindet man, dass diese Kunst von Anfang der Welt allen und jeglichen Creaturen von Gott gegeben; und von Anfang mit allen geschaffen; denn da ist nichten nichts in der Welt, das nicht ein Schall und Laut von sich gebe, also auch, dass auch die Luft, welche doch an ihr selbs unsichtbarlich und unbegreiflich, darinnen am allerwenigsten Musica, das ist, schönes Klangs und Lauts, und ganz stumm und unlautbar zu seyn scheineth, jedoch, wenn sie durch was bewegeet und getrieben wird, so giebt sie auch ihre Musica, ihren Klang von sich, und die zuvor stumm war, dieselbige fäheth denn an lautbar und eine Musica zu werden, dass mans alsdenn hören und begreifen kann, die zuvor nicht gehöret, noch begreiflich war, durch welches der Geist wunderbarliche und grosse Geheimniss anzeiget, davon ich jetzund nicht sagen will.

Zum andern, ist der Thieren, und sonderlich der Vögel Musica, Klang und Gesang noch viel wunderbarerlicher. Ach, wie eine herrliche Musica ists, darmit der allmächtige Herr im Himmel seinen Sangmeister, die liebe Nachtigall, samt ihren jungen Schülern, und so viel tausendmal Vögel in der Luft begnadet hat, da ein jedes Geschlecht seine eigene Art von Melodey, seine herrliche süsse Stimm und wunderliche Coleratur hat, die kein Mensch auf Erden begreifen kann; wie denn der König David, der köstliche Musicus, welcher auf seinem Psalter und Saitenspiel lauter göttlichen Gesang singet und spielet, selbst bezeuget und mit grosser Verwundrung und freudi-

gem Geist von dem wunderbarlichen Gesang der Vögel, am 104 Psalm weissaget und singet, da er also spricht: Auf denselben sitzen die Vögel des Himmels, und singen unter den Zweigen.

Was soll ich aber sagen von des Menschen Stimme, gegen welcher alle andere Gesänge, Klang und Laut gar nicht zu rechnen sind? denn dieselbige hat Gott mit einer solchen Musica begnadet, dass auch in dem einigen seine überschwengliche und unbegreifliche Güte und Weisheit nicht kann noch mag verstanden werden. Denn es haben sich wohl die Philosophi und gelehrten Leut hart beflissen und bemühet, dieses wunderbarlich Werk und Kunst der menschlichen Stimme zu erforschen und begreifen, wie es zunging, dass die Luft durch eine solche kleine und geringe Bewegung der Zungen, und darnach auch noch durch eine geringere Bewegung der Kehlen oder des Halses, also auf mancherley Art und Weise, nach dem, wie es durch das Gemüth geregieret und gelenket wird, auch also kräftig und gewaltig Wort, Laut, Gesang und Klang von sich geben könne, dass sie so fern und weit, geringes herum, von jedermann unterschiedlich, nicht allein gehört, sondern auch verstanden und vernommen wird. Sie haben sich aber das zu erforschen allein unterstanden, aber doch nicht erforschet. Ja es ist auch noch Keiner nicht kommen, welcher hätte können sagen und anzeigen, wovon das Lachen des Menschen (denn vom Weinen will ich nichts sagen) komme, und wie es zugehe, dass der Mensch lachet; dess verwundern sie sich, dabey bleibts auch, und könnens nicht erforschen. Das aber von der unmesslichen Weisheit Gottes in dieser einigen Creatur wollen wir den, so mehr Zeit dem wir haben, zu bedenken befehlen, ich habs allein kürzlich wollen anzeigen.

Nun sollte ich auch von dieser edlen Kunst Nutz sagen, welcher also gross ist, dass ihn keiner, er sey so beredt als er wolle, gnugsam erzählen mag. Das einige kann ich jetzt anzeigen, welches auch die Erfahrung bezeuget, dass nach dem heiligen Wort Gottes nichts nicht so billig und so hoch zu rühmen und zu loben, als eben die Musica, nämlich aus der Ursach, dass sie aller Bewegung des menschlichen Herzen (von den unvernünftigen Thieren will ich jetzt nichts sagen) ein Regiererin, ihr mächtig und gewaltig ist, durch welche doch oftmals die Menschen, gleich als von ihrem Herrn, regiert und überwunden werden.

Demn nichts auf Erdenkräftiger ist, die Traurigen fröhlich, die Fröhlichen traurig, die Verzagten herzenhaftig zu machen, die Hoffärtigen zur Demuth zu reitzen, die hitzige und übermässige Liebe zu stillen und dämpfen, den Neid und Hass zu mindern, -- und wer kann alle Bewegung des menschlichen Herzen, welche die Leute regieren, und entweder zu Tugend oder zu Laster reitzen und treiben, erzählen? -- dieselbi-

ge Bewegung des Gemüths im Zaum zu halten und zu regieren, sage ich, ist nichts kräftiger, denn die Musica. Ja, der heilige Geist lobet und ehret selbst diese edle Kunst, als seines eigenen Amts Werkzeug, in dem, dass er in der heiligen Schrift bezeuget, dass seine Gaben, das ist, die Bewegung und Anreizungen zu allerley Tugend und guten Werken, durch die Musica den Propheten gegeben werden, wie wir denn im Propheten Elisa sehen, welcher, so er weissagen soll, befiehlt er, dass man ihm ein Spielmann bringen soll, und da der Spielmann auf der Saiten spielt, kam die Hand des Herrn auf ihn etc. Wiederum zeuget die Schrift, dass durch die Musica der Satan, welcher die Leute zu aller Untugend und Laster treibet, vertrieben werde, wie denn im Könige Saul angezeigt wird, über welchen, wenn der Geist Gottes kam, so nahm David die Harfen, und spielt mit seiner Hand, so erquicket sich Saul, und ward besser mit ihm, und der böse Geist wich von ihm. Darum haben die heiligen Väter und die Propheten nicht vergebens das Wort Gottes in mancherley Gesänge und Saitenspiel gebracht, darmit bey der Kirchen die Musica allzeit bleiben sollte, daher wir denn so mancherley köstliche Gesänge und Psalm haben, welche beyde mit Worten, und auch mit dem Gesang und Klang, die Herzen der Menschen bewegen. In den unvernünftigen Thieren aber, Saitenspielen und andern Instrumenten, da höret man allein den Gesang, Laut und Klang, ohne Red und Wort; dem Menschen aber ist allein, vor den andern Creaturen, die Stimme mit der Rede gegeben, dass er sollt können und wissen, Gott mit Gesängen und Worten zugleich zu loben, nämlich mit dem hellen klingenden Predigen, und rühmen von Gottes Güte und Gnade, darinnen schöne Wort und lieblicher Klang zugleich würde gehöret.

Wenn aber einer die Menschen gegen einander hält und eines jeden Stimme betrachtet, so befindet er, wie Gott so ein herrlicher und manchfaltiger Schöpfer ist, in den Stimmen der Menschen auszuthailen; wie so ein grosser Unterschied der Stimme und Sprache halben unter den Menschen ist; wie hierinnen einer dem andern also weit überlegen. Denn man sagt, dass man nicht zween Menschen könne finden, welche ganz gleiche Stimme, Sprach und Ausrede haben möchten, und obgleich einer sich auf des andern Weise mit hohem Fleiss giebt, und ihm gleich seyn und, wie der Aff, alles nachthun will. Wo aber die natürliche Musica durch die Kunst geschärft und polirt wird, da siehet und erkennet man erst zum Theil (denn gänzlich kanns nicht begriffen, noch verstanden werden) mit grosser Verwunderung die grosse und vollkommene Weisheit Gottes in seinem wunderbarlichen Werk der Musica, in welcher vor allem das seltsam und wohl zu verwundern ist, dass einer eine schlechte Weise oder Tenor (wie es die Musici heissen) hersinget, neben welcher drey, vier oder fünf

andere Stimmen auch gesungen werden, die um solche schlechte einfältige Weise oder Tenor gleich als mit Jauchzen gerings herum her spielen und springen, und mit mancherley Art und Klang dieselbige Weise wunderbarlich zieren und schmücken, und gleichwie einen himmlischen Tanzreyhen führen, freundlich einander begegnen, und sich gleich Herzen und lieblich umfassen. Also dass diejenigen, so solches ein wenig verstehen, und dadurch bewegt werden, sich des heftig verwundern müssen, und meynen, dass nichts seltsameres in der Welt sey, denn ein solcher Gesang, mit viel Stimmen geschmückt. Wer aber dazu keine Lust noch Liebe hat, und durch solch lieblich Wunderwerk nicht bewegt wird, das muss warlich ein grober Klotz seyn, der nicht werth ist, dass er solche liebliche Musica, sondern das wüste wilde Eselgeschrey des Chorals oder der Hunde oder Säue Gesang und Musica höre.

Was soll ich aber viel sagen? Es ist die Sach und der Nutz dieser edlen Kunst viel grösser und reicher, denn dass es also in einer Kürze möge erzählt werden. Darum will ich Jedermann und sonderlich jungen Leuten diese Kunst befohlen, und sie hiemit ermahnt haben, dass sie ihnen diese köstliche, nützliche und fröhliche Creatur Gottes theur, lieb und werth seyn lassen, durch welcher Erkenntniss und fleissige Uebung sie zu Zeiten böse Gedanken vertreiben, und auch böse Gesellschaft und andre Untugend vermeiden können; darnach dass sie sich auch gewöhnen, Gott den Schöpfer in dieser Creatur zu erkennen, zu loben und preisen, und diejenigen, so durch Unzucht verderbet, und dieser schönen Natur und Kunst (wie denn die unzüchtigen Poeten auch mit ihrer Natur und Kunst thun) zu schändlicher, toller unzüchtiger Liebe missbrauchen, mit allem Fleiss fliehen und vermeiden, und gewiss wissen sollen, dass solche der Teufel wider die Natur also treibet, welche Natur, dieweil sie allein Gott, den Schöpfer aller Creaturen, mit solcher edlen Gabe soll und will ehren und loben, so werden diese ungerathene Kinder und Wechselbälge durch den Satan darzu getrieben, dass sie solche Gabe Gott dem Herrn nehmen und rauben, und damit den Teufel, welcher ein Feind Gottes, der Natur und dieser lieblichen Kunst ist, ehren und damit dienen. Hiemit will ich euch alle Gott dem Herrn befohlen haben. Geben zu Wittenberg, im 1558 Jahre.

) x (

KORT ANVISNING FÖR BEGAGNANDET AF
DETTA ARBETE.

Fenligt den år 1811 utgifna Handboken, börjas Gudstjensten med en Psalm, hvarpå Presten säger den vanliga invokationen: *Helig! Helig!* -- Så majestätisk och imponerande denna början, på papperet, tyckes vara, blir den det dock icke vid utförelset. I en stor kyrka isynnerhet, om Presten har en späd och quinlig stämma, förvandlas d. t. högtidliga nästan till löjlighet; i små eller mindre kyrkor blir det vanligen drägligare. -- För att förekomma detta menliga intryck, har jag försökt, att med Epistel-messans slutfall, sätta Invokationen på Noter, och hoppas att icke hafva missräknat mig om dess effekt. Men för att icke synas uppträda som Reformator eller utsätta mig för omilda anmärkningar, har jag blott vid slutet bifogat dem såsom ett projekt. Skulle det vinna bifall, så kunde, i Fastan och på Bönedagar, användas det *Helig!* som förekommer i Nattvards-Messans första rad, och sedan det öfriga efter Evangelii-Messans slutfall.

Herre förbarma Dig etc., som sjunges af församlingen, är, liksom allt annat hvad af församlingen skall sjungas, taget såsom det vanligen sjunges, med sin gifna melodi, satt för fyra sångstämmor, för att, på alla ställen der Skolor finnas, kunna fyrstämmigt utföras. Om effekten häraf behöfver jag visserligen ingenting säga, då den säkeligen, så väl af kännare som af okännare, skall fattas. -- Hvad åter det bifogade accompagnementet angår, så är det satt under mess-sången för Presten, på det att han, om han kan spela klaver, så mycket lättare skall kunna lära sig den. Skulle han åter sjelf icke hafva befattat sig med musik, kan dock äfven den medelmåttigaste klaverspelare utan svårighet meddela honom denna lätta undervisning. Äfven tror jag, att om en kunnig Organist, med ett svagt andedrag af Orgorna, t. ex. med en Gedacht-stämma, accompagnerade Presten, skulle detta visserligen hafva en hel annan verkan än att störa andakten eller göra Gudstjensten profan.

Ära vare Gud i Höjden, Invokationen till Bönerna, är sig öfverallt lik och oförändrad, men icke den öfriga Mess-sången. -- Epistel-Messan är i Dur, Evangelii-Messan, Fader Vår samt Instiktelse-Orden i Moll. Jag hade lätt kunnat återföra dessa messor till deras ursprungliga skick hos Luther, men jag har icke vågat denna nyhet. Den förra utföres på tonen C, och dess karakter samt interpunktions-tecken bestämmas genom sina gifna slutfall. Dessa äro särskilt anmärkta och sedan förklarade med

ex-

ta med tvenne små streck. -- Att andans hämtning äger rum efter komma och de öfriga skiljetecknen, förstås åter af sig sjelft.

Vid Messning behöfver man icke, som vid annan Musik, iakttaga någon takt. Noterna bestämman blott stafvelsernas vikt. -- Den Messande har derföre förnämligast att ihågkomma, det han så väl undviker onödig långsamhet som oskicklig hastighet. Dock förekomma ofta dessa båda fel, och det förra väcker ledsnad, det senare åter strider mot Kyrkans högtidlighet och värdighet. Om man ville göra skillnad emellan sång och messning, så kunde man säga: att hvad som egentligen bör sjungas, är: *Herren vare med Eder; Åra vare Gud i Höjden; Upplyfter eder hjertan; Helig!* efter Instiktelse-Orden (neml. på de ställen der ingen Choeur finnes); *Tackom och Lofvom Herran*, och alla *Invokationer* till Böner, Epistlar och Evangelier. Det öfriga är blott Messning, och bör endast anses som en högtidlig deklamation. Deraf följer, att Messningen alldeles icke tillåter några löpningar, driller eller andra dylika Konstfigurer, emedan de helt och hållet strida mot naturen af denna art deklamation. Ej heller kunna här inrymmas några skarpa afbrott, eller stötningar, med hvilka ~~Talaren~~ någonsång kan uttrycka en kraftig, uppeldad känsla, utan fordrar den blott en lugn och jemn gång med sammanbundna ljud.

Genom Utgifwarens afsläpshet från Musikens tryck-ort, har uti Nattvards-Messan och Instiktelse-Ordens andra del sid. 8 ett ord blifvit afglömdt, så att i stället för tvenne takter, blifvit en. Detta fel rattas härmed sålunda:

of -- ta, som J det

Före Predikan.

Chor
Och
Församlin-
gen.

Diskant.
Alt.
Tener.
Bas.

Her - - - - re, förbar - ma Dig - - - - öfwer öf.

Chri - - - - ste, förbarma Dig - - - - öfwer öf.

Her - - - - re förbar - ma Dig - - - - öfwer öf.

Presten.

Ä - - - ra vare Gud i Hög - den.

Presten.

Her - ren vare med e - - - der.

Församlingen.

Med dig wa - re och Her - ren.

Bönens och Epistelns Slutfall.

Komma,

Så ser nu till, kä-re brö-der, vandra vis-li-ga, lof-sånger,

Kolonn;

göda gjernin-gär: för e-der: föl-ja-re; för-klä-ra;

Punkt.

Jesu Christi namn. med then Helga Än-de. tiden är ond. Som the Wi-se.

Frågtecken?

Som han ic-ke ser? thet gö-da?

Slut.

dö-pa them i Herrans namn. med gjerning och san-ning. som nåd-

torf-tigt är. Guds rädd-hå-ga.

Bön.

Lå - tom of be - äja! Wi be - äje Dig, als - mäg - ti - ge Gud,

Him - mel - ske Fa - der, att Du för - lä - nar of en såm - tro, ett fast hopp till Din barm -

her - tighet, och en rättsinnig kärlek till vår nä - sta, ge - nom Je - sum Christum vår Her - ra.

Förfamlingen.

A - - - - - men.

Episteln.

Desä efter följande ord, skrifver Pro-pheten E-sä - - i - - as.

skrifver A - - po - ste - len Pau - lus, skrifver E - - van - ge - listen Jo - han - nes.

Käre bröder: Hällen eder ickeljelfva för kloka, gören ingen ondt för

ondt. Winlägggen eder om thet, som ärligt är in - för hvar man. Om möjligt är, så

mycket som till eder står, så hafwen frid med alla menni-----skor.

Evangelii Slutfall.

Komma,

i mitt namn, till eder, jag går bort, Helga Ande,

Stolon: ;

till Judarne: jag e-der: verl-de-na; blifwa salig;

Punkt.

e---vinner-ligt lif, salig-genom ho-nom.

Frägtecken?

eder om himmelsk ting? hon är gammal? finner thet? och födes?

Slut.

få e--vin-ner--ti-git lif i din bro-ders ö--gå

och så lät han få--ra them, och följ--de ho--nom.

*Evangelium.**Presten.*

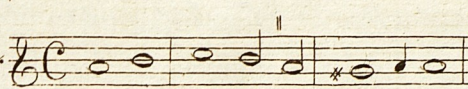
Detta helga E--van--ge--li--um skrifver E--van--ge--li--sten Lu--cas.

I den ti--den, då ätta da--g--ar voro fram--gångne, att barnet skulle om--skä--ras, kallades

hans namn Je--sus, hvilket så kalladt var af Än--ge--len, förrän han aflad varit, i mo--der--lif--vet.

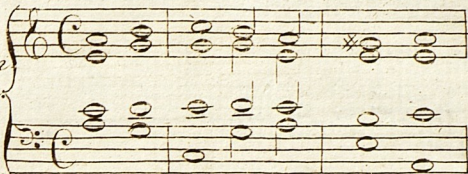
Efter Predikan:
Nattwarden.

Presten.



Herren va-re med e--der!

Försam-
lingen.



Med dig va-re ock Her-ren!

Presten.



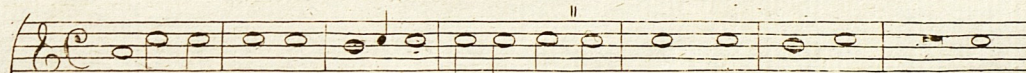
Upp-lyfter edra Hjertan till Gud.

Försam-
lingen.

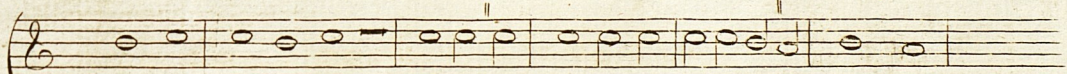
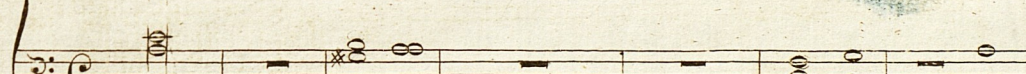
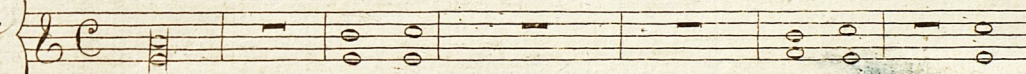


Vi upplyf--te våra Hjertan.

Presten



Vår Herre Jesus Christus, i den Natte då han för-rädd varit, tog



Brö-det, tac-ka-de, bröt det och gaf sina Lärjungar och sa--de:



Tager och ä-ter! detta är min le-ka-men, den för eder ut-gifven varder. Görer det till

min å-minnel-se. Sammalunda tog han och Kalken, tackade, och gaf sina Lärjungar och sade:

Tager och dricker här af' alla! Denna Kalk, är det ny-a Testamentet i mitt blod, som för eder, och för

mången ut-gjuset varder, till syndernas förlåtelse. Så ofta, i det gören, görer det till min å-minnel-se.

Presten.

Helig, He--lig, Helig Herre Gud, allsmäkti--ge! Fulle ä-ro

himlarne och jor-den utaf Din här-tig-het. Gif Salighet af höj--den! Wäl-

signad vare han, som kommer i Herrans namn! Gif Salighet af höj--den.

Presten.

Lå tom ofv nu alla be-dja, såsom vår Herre Jesus Christus si ofv lärt

haf-ver: Fa-der vår, som äst i him-lom! hel-gadt var-de Ditt Namn:

till_komme Ditt rike: ske Din vilje, såsom i Himme-len, så ock på Jorden: vårt

dagliga bröd gif oss i dag: och förlåt oss våra skulder, såsom ock vi för_lå_te

dem oss skyltige ä-ro: och inled oss ic.ke i frestel-se: utan fräls oss i-från

on-do; ty ri.ket är Ditt, och makten och härlig-heten i e-vig-het.

Församlingen.

A...men

Presten.

Herrans frid wa-re med e...der!

1. O Guds Lamm, som bortta-ger werl-dens syn-der, fräts oss mil-de
 2. O Her-re Gud!

3. O Guds Lamm, som bort-ta-ger werl--dens

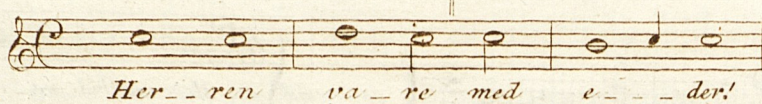
syn--der, gif oss Din frid och väl--sig-nel-se!

II.

som bort-ta-ger werl--dens syn-der.

III.

som bort-ta-ger werl-dens syn--der.



Låtom oss tacka och be-dja! Wi tacke Dig, als-mågtige

Det följande sjunges likasom Epistelmesän.

Fa-der, som den-na he-li-ga Natt-varden, ge-nom Din Son, Je-sun

Christum, oss till tröst och sa-lig-het, stiftat hafver, och bedje Dig, för-

lä-na oss nåd, att så be-gå Je-su å-minnel-se på jorden, att

wi ock-så måtte del-ak-ti-ge war-da af den-stora Nattwar-den i Himme-len!

A - - - - - men.

Tackom och låfwom Herren! Hale-lu-jah! Ha-le-lu-jah! Hale-lu-jah!

Försam-
lingen.

Her-ren va-re tack och läf! Hale-lu-jah! Ha-le-lu jah! Hale-lu-jah!

Presten.

Bö-ger e-dra hjertan till Gud, och an-namner Wäl sig-nel-sen: Her-ren väl sig-ne

e-der, och be-wa-re e-der: Her-ren up-ly-se sitt ansig-te öf-ver e-der,

och vare e-der nå-dig: Her-ren vände sitt ansig-te till e-der, och gifve eder en



e-wig frid, i Guds Fa-ders och Sons och den He-li-ge An-das Namn.

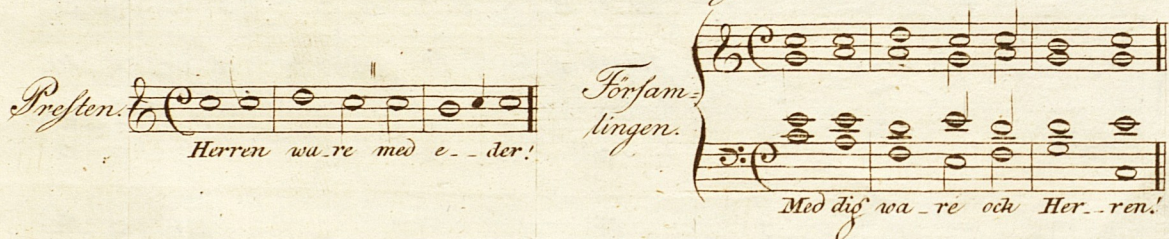
Forsamlingen.



A - - - - - men.

När Herrans Nattward icke begås:

Presten.



Forsamlingen.

Herren wa-re med e--der!

Med dig wa-re och Her-ren!

Presten.



Her-re, Her-re Gud, barm-her-tig, (Det efterföljande lika som Episteln.)

Bönen efter Evangelium sjunges lika med Epistel-Messan. Tackom och lofwom Herren, samt Välsignelsen, sjungas såsom ofvan. I Aftonsändan sjunges Bönen lika med Epistel-messan och Välsignelsen som ofvan.

Brudviöseln.

Prästen



Herren wa-re med e--der!

För-sam-lingen.



Mäd dig wa-re och Her-ren!

Prästen.



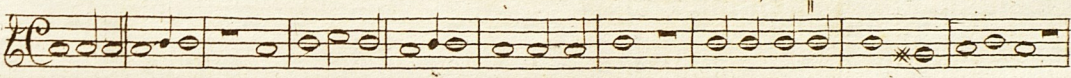
Uplyster edra hjertan till Gud!

För-sam-lingen.



Gud up-lyf-te wä-ra hjertan!

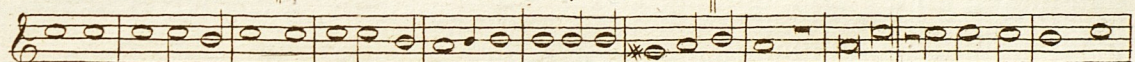
Prästen:



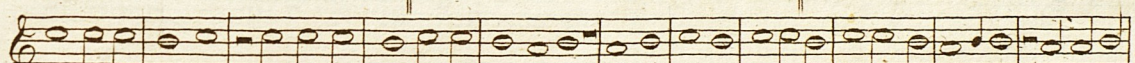
Helige Herre, alsmäktige Fa-der, e-wi-ge Gud, himmelens och jor-dens Skapare!



Du, som när alla ting skapade wo-ro, skapade människan, att däröfver vara en Herre: Och, då för



Mannen icke war godt att vara al-le-na, gaf honom kvinnan till hjälp! O! Gud, som man och kvinna



hafver för e-nat och gifvit dem Din välsignelse, se nu milde-ligen till dessa per-so-ner, som hafva



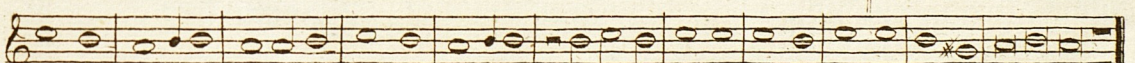
gifvit sig i äkten/skapsstånd, och be-gä-ra att af Dig warda beskärnade. Gif nåd, att de må lefwa i kärlek och



frid, i ärbarhet och trohet, och i din fruklan al-tid faste blifwa. Omfät-ta dem med all ande-lig



och le-hamlig wälsignel-se, och låt dem komma till en begärlig ål-der, att de må se sina barn, till tredje och



fjerde släg-te, glädjas af deras dyg-der, och efter det ta lifwet få en e-wig sålig het:

Tillägg.

Presten:

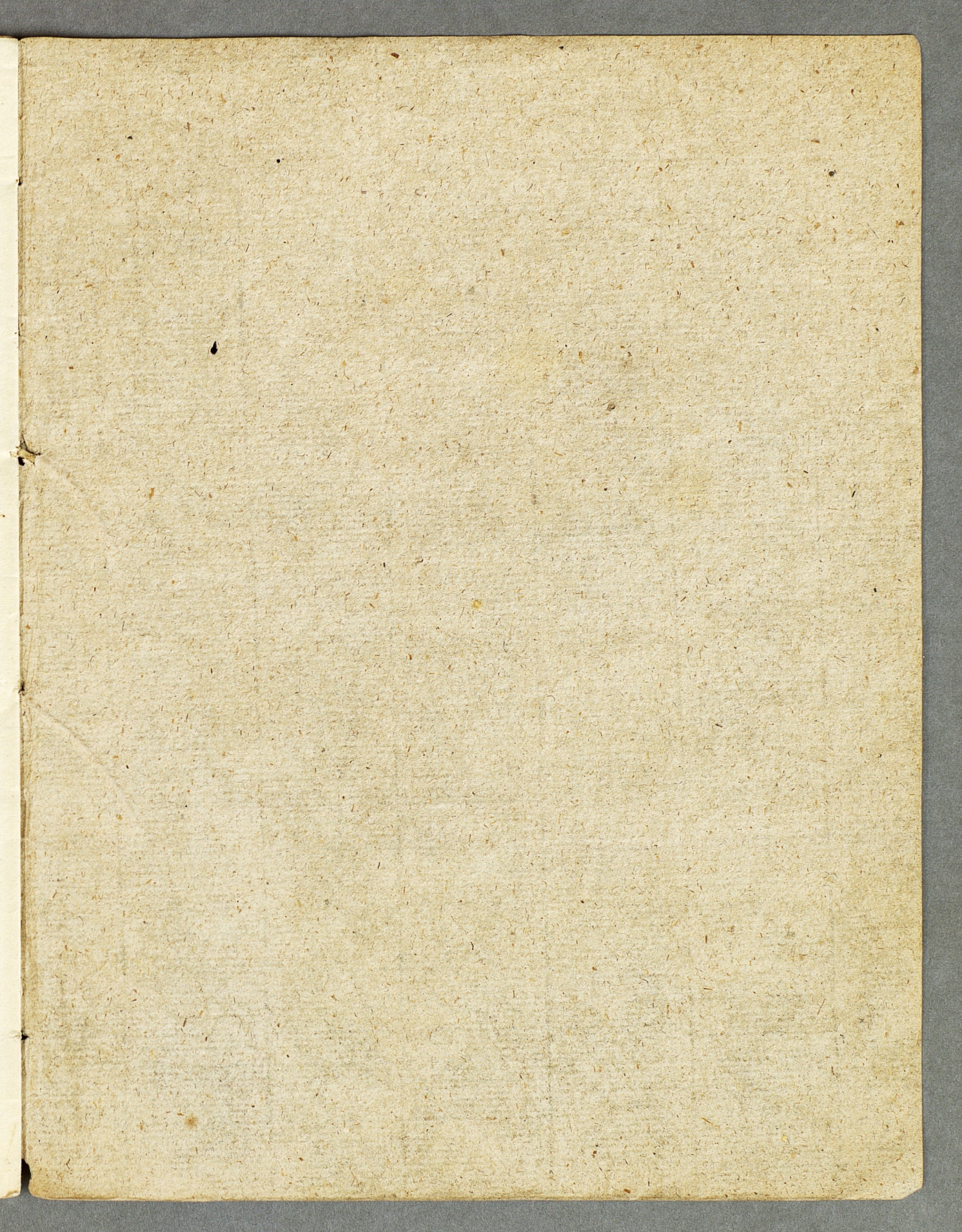
He - lig, He - lig, He - lig, Herre Gud, Almäkti - ge.: fülle äro himlarne och jorden

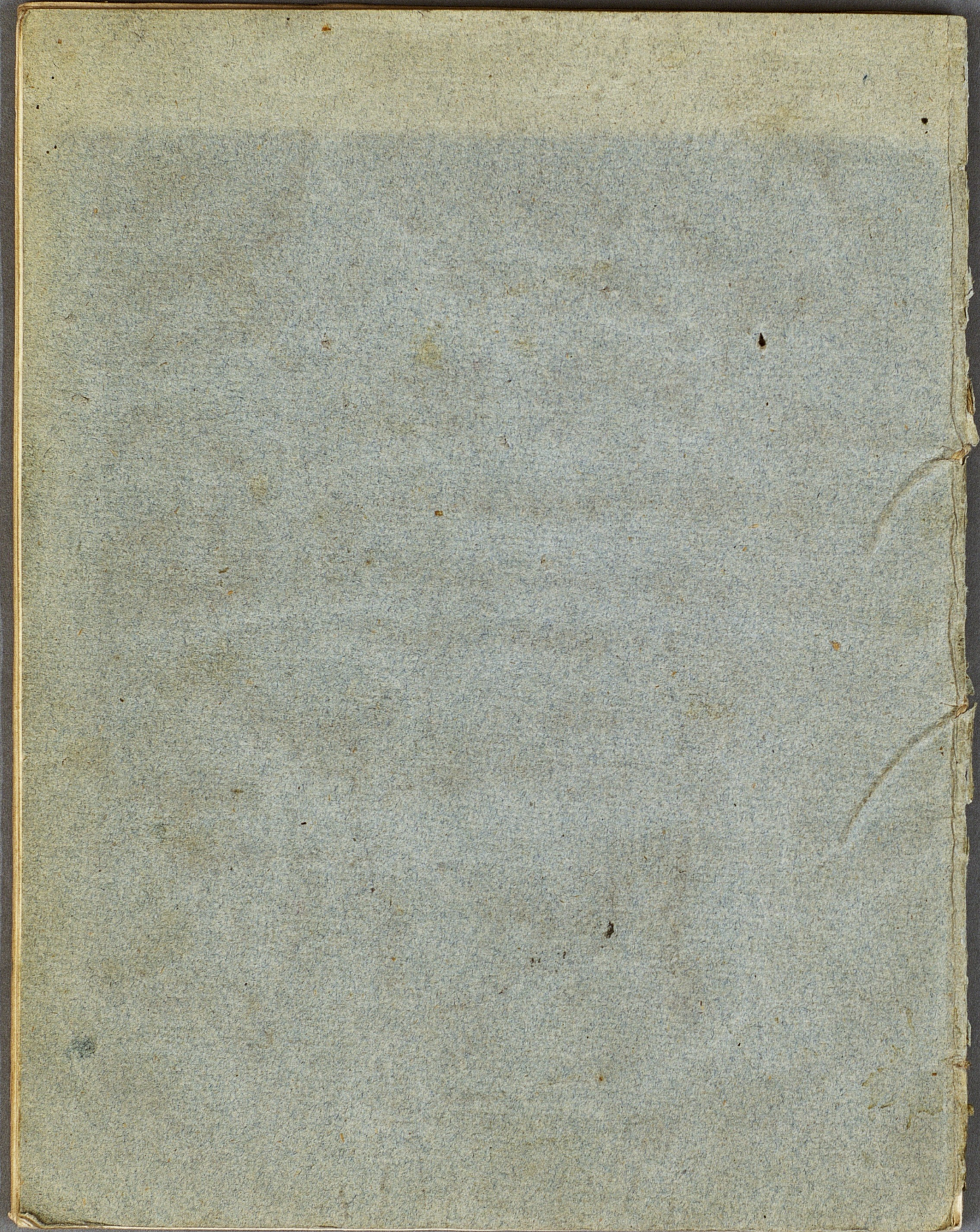
af Din härlighet! Wi prise och ä - re Dig: Wi till - bedje Dig: Wi tacke Dig för Di - na

un der. O! Herre Gud, Himmelske Konung, Gud Fader almäktig! O! Herre, den Aldrahögsta en -

födde son Je su Christe! O! Helige Ande, Fridens, Sanningens och Nå - dens An - de!

Leipzig, graverad och tryckt hos Breitkopf & Härtel,
på Em. Bruzelii förlag





www.books2ebooks.eu